

A MUNKÁSOSZTÁLY TERMELÉSI KULTURÁJA

Mielőtt e rendkívül komplex és bonyolult téma összefüggéseinek hazai jellemzéseként - előrebocsátanám, hogy a teljesség igénye nélkül - néhány, részemről fontosnak tartott kérdést érintenék, engedjék meg, hogy felhívjam figyelmüket a hazai és nemzetközi gyakorlatban, tapasztalatokban és tendenciákban megfigyelhető néhány, e kérdéskörrel összefüggő jelenségre.

A ma egy kicsit divatosan is használt, de közgazdaságtanilag helyénvaló GAZDASÁGI NÖVEKEDÉST, az egyes nemzetgazdaságok és a világgazdaság termelési szerkezetének az átalakulását, - ezt a műszaki szempontból progresszív irányú fejlődést - nemcsak általában a foglalkoztatottság, hanem a munkaerő minősége, illetve ennek javulása mozditja elő. A foglalkoztatottaknak a munkaerőt alkotó lakossághoz való aránya ugyanis egyik olyan, a gazdasági fejlődés hatékonyságát tükröző mutató, amely lényegében azt tárja fel, hogy milyen mértékben képesek az egyes nemzetgazdaságok az emberi erőforrásokat ÁLTALÁBAN hasznosítani a gazdasági fejlődés során.

Megállapítható, hogy a foglalkoztatott dolgozó lakosság szakmai összetétele a munkatermelékenységben nemzetközileg mutakozó nagy eltérések egyik döntő oka. Az is megfigyelhető, hogy világviszonylatban a gazdasági fejlődés szintkülönbségei rendszerint megfelelnek a foglalkoztatottság jellegében, szakmai összetételében és a lakosság kulturális színvonalában mutakozó jelentős eltéréseknek. A gazdasági fejlettség színvonala, a termelés egy főre számított szintje a világ gazdaság különböző részeiben általában meghatározott szakmai összetétellel és kulturális színvonalal párosul. Eppen a szocialista országok fejlődése, ezek közül is legmeggyőzőbben a Szovjetunió példátlan gazdasági fejlődése igazolja a fenti összefüggések helyességét.

Rendkívül figyelemre méltó az a tendencia is, hogy a foglalkoztatott munkaerő ágazatok közötti megoszlásának változása és a szakmai összetétel színvonalának változása egymással összefügg. Mindkettő lényegében azonos tényezők hatására változik.

E tényezők közül kétségtelenül a legkiemelkedőbb jelentőségű a technikai-technológiai fejlődés. Közvetlen és viszonylag mindenki számára könnyen érzékelhető az összefüggés az új, vagy dinamikusan fejlődő iparágak /atomenergia-; számítógép-; vegyipar, stb./ technikai színvonala és a kiszolgálásukhoz szükséges szakképzettségi igény és

szint között, hiszen ezen iparágak termelésének technizáltsági szintjét a kor színvonala jellemzi, az pedig minden vonatkozásban magasabb mércét, de egyben jelentős anyagi ráfordítást is jelent. Ezért az új iparágakban világviszonylatban, így nálunk is jobb a szakmai összetétel, mint a régiekben, és a munka magasabb technikai felszereltsége következtében gépegységre vagy gyártmányegységre számítva is kevesebb, de magasabban képzett munkaerőre van szükség.

Ugyanakkor a hagyományos, nem ritkán hanyatló iparágakban általában a termelés technizáltsági szintje is elmaradottabb és a fejlesztés gyakran kényszerpályán valósul meg.

A kényszerpálya mozgatórugója döntően az, hogy egyre nehezebb és kilátástalanabb az alacsony színvonalon gépesített, többségükben nehéz fizikai és egészségre ártalmas munkakörökben a foglalkoztatást biztosítani. Ez a tendencia világviszonylatban csakugy megfigyelhető, mint hazánkban.

Azt szeretném tehát jelezni, hogy a gépesítés, az automatizáltság szintje - mindezekkel összefüggésben az alkalmazottak általános és szakmai kvalifikációs szintje - ezen iparágakban viszonylag lassabb ütemben és főleg az említett hatások súlyosságának, kiéleződésének függvényeként változik, fejlődik. Mindezek egyenes következménye az a nálunk is tényszerűen igazolható tendencia, hogy az egyes termelő ágazatok technizáltsági szintjének növekedése, a fejlődés dina-

mizmusa döntő hatást gyakorol az illető ágazatban dolgozók szakképzettségi szintjének, a foglalkoztatottak létszámának és strukturájának alakulására. E jelenségek hazai jellemzésére konkrétabb formában a későbbiek folyamán még visszatérek.

A termelési és szakmai kultúra szempontjából döntő fontosságú a munkaerő képzése és rendszeres továbbképzése. Az egyén munkájának értéke, munkaképessége jelentős mértékben általános politikai és szakmai képzettségétől függ. Ahogyan a műszaki paraméterek a technikai felszereltség színvonalát jellemzik, úgy jellemzi a képzettség a munkaerő színvonalát. A képzettséghez tartozónak nemcsak az ismeretek összességét /általános, politikai, szakmai/ tekinthetjük, hanem a munkával kapcsolatos tapasztalatokat és az alkalmasságot is.

Hiszen gondoljuk csak meg, hogy amig régebben a termelés fejlesztéséhez általában elegendőek voltak a gyártó szakemberek ismeretei, azok, akik a gyártás egyes műveleteihez összeválogatták az akkor ismert, kínált és számukra legmegfelelőbb berendezéseket, s azokon a szinteken általánosan elterjedt szaktudással, gondos munkával elő tudták állítani a megfelelő terméket, addig ma ez a módszer, különösen a legkorszerűbb termékek esetében, alig használható. Mindinkább az a jellemző ugyanis, hogy a gyártmány és a hozzá tartozó teljes technológia szerves egységet alkot.

Szerte a világon nagy kutató-fejlesztő intézetek dolgoznak olyan új technológiai rendszerek kialakításán, amelyek a gyártási tapasztalatok, a kiforrott és üzembiztos eljárások igen pontos, legtöbbször programozott kidolgozására irányulnak, melyek megismerése és elsajátítása nélkül nincs biztonságos, megfelelő minőségű és mennyiségű termelés.

Az előzőekben említett összefüggések kapcsán általában foglalkoztatottakról, munkaerőről, dolgozókról beszéltem. Ugy gondolom azonban, könnyen belátható és nem szorul különösebb bizonyításra az, hogy ezen jelenségek egyaránt vonatkoznak a termelés valamennyi posztján munkálkodókra, ezen belül, mint legdőntőbb és legnagyobb volumenű rétegre, a termelést megvalósító, kivitelező munkásokra is.

Utaltam már rá, ezért most szeretnék visszatérni néhány összefüggés hazai jellemzőinek bemutatására, amelyhez néhány meggyőző számadatot is segítségül hívnék.

A termelés technizáltsági szintjének jellemzéséről általában a bruttó állóeszközállomány fejlődését szokás figyelembe venni. /A technizáltsági szint és a szakképzettségi igény közötti összefüggést már az előzőekben érintettem./

Az állóeszközállomány bruttó értéke

/az év elején/

/összehasonlítói áron milliárd Ft/

	1960.		1965.		1974.	
	R	%	R	%	R	%
Ipar	150,1	100	214,2	142	410,1	273
Anyagi ágak együtt						
/ipar, építőipar, mezőgazdaság, erdőgazdaság, vízgazd., szállítás, hírközlés, belker., külker./	426,3	100	542,7	120	960,9	225

Forrás: Statisztikai Évkönyv 1974. KSH 89. oldal

= 1960. adatainak százalékában.

A táblázatból egyrészt az olvasható ki, hogy az ipar bruttó állóeszközállományának növekedési üteme jelentősen meghaladja az anyagi ágak együttes növekedését, másrészt igen figyelemre méltó az, hogy a dinamikusabb fejlődés főleg 1965 után következett be. Erre a jelenségre, illetve ennek tartalmi következményeire még később visszatérek.

Ha az állóeszközállomány fejlődésének ütemét az ipar egyes ágazatainak viszonylatában megvizsgáljuk, - amivel nem kívánom most a hallgatóságot fárasztani, - egyértelműen

azt állapíthatnánk meg, hogy az új, illetve a gyorsabban fejlődő iparágakban a növekedés üteme nem ritkán az ipari átlag többszörösét is eléri.

Ugyancsak jól jellemzi a termelés technizáltsági szintjét a felhasznált összes villamosenergia mennyiségi változása, amely az állami ipar vonatkozásában az alábbiak szerint alakult:

<u>Év</u>	<u>Millió kWó</u>
1960.	5072
1965.	7391
1970.	9811
1974.	11762

A fejlődés dinamikus voltát jelzi a felírt számsor, amely azt mutatja, hogy az 1960. évi felhasználást 100 %-nak véve az 1974. évi felhasználás mértéke százalékban kifejezve 232 %, tehát jóval több mint a duplája.

Ha ágazati, iparági, illetve szakmai mélységben vizsgáljuk a változásokat, akkor még konkrétabb eredményekhez juthatunk el.

Az ipar számára az extenzív fejlesztés lehetőségei már csaknem teljes mértékben kimerültek. Számottevő átrétegződés ment végbe az ipari foglalkoztatottak körében is.

Megváltozott az ipari foglalkoztatott létszám megoszlása az alkalmazás minősége, a szakképzettség szintje, s a szakmastruktúra szerint is. Ezeket a szerkezeti változásokat alapvetően a technikai fejlődés, a termelési folyamat korszerűsödése által támasztott igények, valamint a dolgozók szakmai előbbrejutási törekvései eredményezték.

A változások egy részét jól érzékelteti "A munkások száma az alkalmazás minősége szerint" c., az állami iparra vonatkozó táblázat.

A munkások száma az alkalmazás minősége szerint^x

/Állami ipar/

év	Munkások Összesen	E b b ő l					
		szakmunkások		betanított munk.		segédmunkások	
		száma /1000fő/ az össz. munk. %-ában	száma /1000fő/ az össz. munk. %-ában	száma /1000fő/ az össz. munk. %-ában	száma /1000fő/ az össz. munk. %-ában	száma /1000fő/ az össz. munk. %-ában	száma /1000fő/ az össz. munk. %-ában
1960.	872,7	350,0	40,1	329,0	37,7	193,7	22,2
1965.	1002,7	427,2	42,6	376,4	37,6	199,0	19,8
1970.	1054,5	444,2	42,1	420,2	39,8	190,1	18,1
1974.	1067,0	483,6	45,3	419,5	39,3	163,9	15,4

A Statisztikai Hivatal által megadott adatoktól /Statisztikai Évkönyv 1974./ számolva.

X A bedolgozók és gebínesek száma nélkül.

A táblázat adataiból jól látható, hogy amíg 1960. évről 1965. évre több mint 16 %-os növekedés következett be, addig 1970. évről 1974. évre a munkások számában csak 1 % feletti az emelkedés.

Az állami iparban 1960. évben az összes munkások 40 %-a volt szakmunkás, ez a szám 1974. évre 45 % fölé emelkedett.

Növekedett a munkásnők körében is a szakképzettséggel rendelkezők száma, 51,3 ezer főről 91,3 ezer főre. Ez mintegy 80 %-os emelkedésnek felel meg. Még szembetűnőbb az emelkedés, ha a szakmunkásnőket az összes szakmunkás %-ában vizsgáljuk. 1974.évben a szakmunkásokból 18,9 %-ot tett ki a szakmunkásnők száma, szemben az 1960. évi 14,7 %-kal.

A betanított munkások aránya a vizsgált 14 év alatt csak csekély mértékben növekedett, s ez is abból adódott, hogy az iparban elhelyezkedő nők tulnyomó többsége már nem segéd munkásként, hanem betanítást igénylő munkakörökben helyezkedett el.

A segéd munkások százalékos aránya, ha nem is nagymértékben, de a 14 év alatt 22,2 %-ról 15,4 %-ra csökkent, az összes munkások százalékában kifejezve.

Jelentősen megváltozott a szakmastruktúra is. Nőtt a létszám részben a termelési szerkezet korszerűbbé válása következtében a különböző műszerész és szerelő szakmákban, másrészt az egyes szakmákon belül növekedett a szakképesítést szerzett munkások száma a betanított munkásokéval szemben.

A fontosabb szakmákban dolgozók létszáma és arányváltozása

/ Állami ipar összesen /

Szakma	Létszám 1975.szept.	1970-1975. %-ban	A létszámból szakmunkásarány %-ban	
			1970.IX.	1975.IX.
Mechanikai műszerész	14.447	124,3	77,6	74,5
Elektroműszerész	21.282	118,4	67,0	70,1
Autó- és motorszerelő	13.082	118,5	88,6	92,0
Finommechanikai mű- szerész	1.653	102,6	77,0	83,0
Kőolajfinomító	1.360	100,6	47,4	54,3
Gyógyszergyártó	4.687	100,0	29,7	34,4
Szerves vegyipari szakmunkás	11.098	81,3	29,3	43,7
Nyomdai gépmester	1.705	128,0	94,6	87,4
Kötő és hurkoló	2.387	82,3	59,5	73,4
Varrómunkás	27.513	103,9	49,3	57,6
Szabó	1.347	86,7	86,5	84,2

Forrás: Nyitrai Ferencné dr.: Az iparban foglalkoztatottak
átrétegződése, FIGYELŐ 1976.junius 9.

E táblázat az ipar különböző ágazataiból választott ki néhány jellemző szakmát az átrétegződés tendenciáinak érzékeltetésére. Ezek, valamint az ipar többi szakmúására vonatkozó

adatok alapján az alábbi következtetéseket vonhatjuk le:
A progresszív szakmákban a gyors ütemű létszámnövekedést a szakképzettségi szint emelkedése kíséri. Ez nemcsak a műszerész munkakörökre jellemző, hanem a vegyiparban a dinamikusan fejlődő kőolajfeldolgozás, gyógyszeripar és szerves vegyipar szakmáira is, ahol ugyan a kapacitásnövekedés a gépesítés és a technikai színvonal emelkedése következtében, az egyes szakmák összes foglalkoztatottjainak száma lényegesen nem változott, vagy éppen csökkent, ezeken belül azonban a szakmai képesítéssel rendelkezők aránya számottevően növekedett.

A szakmai követelményszint növekedésének igényét igen meggyőzően szemlélteti a táblázat alapján a könnyűipari rekonstrukció végrehajtása is.

A technikai-technológiai fejlődés, azon túl, hogy sok új ismeretigényt is feléleszt, elég egyértelműen azt is jelzi, hogy ezen ismeretigény tartalma más, amely a dolgozóval szemben is az eddigiektől eltérő követelményt támaszt.

Ezen követelményváltozást intézetünkben, az OTKI-ban folyó kutatás részeredményeivel^x mutatom be.

---

^x dr.Dobos Irma: Az automata gépek beállítását, kezelését végző munkások továbbképzési igényének feltárása a felvett kérdőívek elemzése alapján /Bp., 1975. december. Kézirat/

A vizsgálat ugyanis sort kerített az automata gépek beállítását, kezelését végző 90 gépipari munkás kérdőíves kikérdezésére.

A jelzett kérdőívek anyagából az NC gépek mellett dolgozók összesített válaszait mutatom be, tekintettel arra, hogy az V.ötéves tervben a gépipar egyik feladata éppen a szelektív iparfejlesztési politikához illeszkedő sajátos technológiák fejlesztése.

A követelményváltozás bemutatása előtt a szakképzettség és az általános képzettség alakulását, illetve a hagyományos gépipari gépekhez viszonyítva, fejlődését mutatnám be: 5 %-ot tesz ki a csak általános iskolai végzettséggel, 50 %-ot a szakmunkás, 28 %-ot a középfoku végzettséggel és 17 %-ot a középfoku végzettségű szakmunkásbizonyítvánnyal rendelkezők aránya.

A követelményváltozás az alábbiakban foglalható össze:

- új elemek jelennek meg, amelyek beépülnek a szakmunkások felkészültségi rendszerébe. Ez az új elem a műszaki ismeretek növekedése.

A szakmai tudás fejlesztésének igényét érzékelik is a dolgozók, s ennek a megkérdezés során 55 %-ban hangot is adtak. A szakmai tudást fejleszteni akarók 80 %-ban 25 év feletti életkoruakból tevődtek ki;

- jelentkezik igény a magasfoku általános műveltségre, kulturáltság iránt is. /A válaszok 61 %-ban támasztják ezt alá./;
- változik, nő a szellemi igénybevétel. Ez viszont azt mutatja, hogy reális a dolgozók szakmai és általános műveltség emelésére vonatkozó igénye;
- nő a dolgozó felelőssége a munkafunkcióban /a válaszok 78 %-ban támasztják alá/. A felelősség növelhetősége és az általános műveltség növelése viszont szoros kapcsolatban van egymással;
- nő az idegi igénybevétel, az éberség, a figyelem iránti igény. 73 %-ban erre is rámutatnak a válaszok. A gép figyelésének átlaga 50 %-ot tesz ki, ami komoly idegi megtérhelés, mert ez a figyelem állandó készenléti állapotot is jelent;
- a reakció-készség iránti igény is változik. Ez természetesen összefüggésben áll a logikus gondolkodás igényének növekedésével;
- a szakképzettség tartalma pedig radikálisan átalakul. Ennek az átalakulásnak egyik része a "régi képzettségi elemek devalválódása". Elértéktelenednek a szakmunkás képezésében eddig nagy szerepet játszó manuális munkakészségek, a fogások finomságai, az évtizedek alatt megszerzett tapasztalatok nagy szerepe.

A nemzetközi és a hazai tapasztalatok és adatok tehát eléggé egyértelműen azt bizonyítják, hogy a termelés műszaki, technológiai fejlődése a foglalkoztatottak munkások képzettségi színvonalának kvalifikációs szintjének állandó növelését igényli.

Ez a tendenciára vonatkozó megállapítás, ami nem új, inkább sok vonatkozásban "elcsépett", véleményem szerint azért érdemel kiemelt figyelmet, mert egyrészt ezzel - főleg közgazdász és üzemi berkekben - nem értenek egészen egyet, másrészt az is igaz, hogy magának a társadalomnak és a gazdaságnak az igényei is meglehetősen késve jelentkeznek, és meggyőzően ennél is később jeleznek. Nálunk ugyanis csak az 1970-es évek elejére alakult ki az a helyzet, hogy a gazdaság kezdte igényelni a műveltebb munkást, a szakmailag és politikailag is felkészültebb munkaerőt. Ekkor jutottunk el odáig, hogy a gazdaság mérlegelte azokat a társadalmi méretű szükségleteket is, amelyek a munkás szakképzettsége, általános és politikai kultúrájának magasabb foka iránt megnyilvánulnak, amelyeket felismerve, fokozni és gyorsítani lehet azokat a társadalomformáló folyamatokat, amelyeket nagy erőfeszítésekkel /maguknak a munkásoknak az erőfeszítésével/ eddig elértünk.

A kétségtelenül jelentkező késés, vagy finomabban fogalmazva, a tapasztalat, most azt mondhatja ki velünk, hogy a gazdaság fejlődésének összefüggéseit valóban komplexen kell vizsgálni, elemezni és a fejlesztés kérdéseit egyenrangúan,

sulyának megfelelően kell kezelni. És itt visszautalnék az előzőekben bemutatott néhány, a termelés technizáltsági szintjének fejlődését - velük párhuzamosan a kvalifikációs igényt is - elég nagy biztonsággal jelző összefüggés időbeni felismerésének lehetőségére és szükségességére.

Majd a továbbiakban, néhány gondolat erejéig, szeretnék visszatérni a kvalifikációs szint növekedésének szükségességét megkérdőjelezők véleményének értékelésére is:

A kérdés kapcsán a vélemények arra irányulnak, hogy a következő 10-15 év előrejelzései szerint, főleg szakmunkásokban, hiányokra egyáltalán nem, inkább túlképzésre számíthatunk, a komoly munkaerőhiány a tanulatlan /segédmunkás/ és a betanított munkaerő szférájában fog jelentkezni.

Ezek után érdemes lehet a problémát úgy megközelíteni, hogy hol tartunk a kvalifikáció iránti igények terén? Milyen kvalifikációs szintre van szükség a ma körülményei között? A vélemények egyik csoportja szerint teljesen felesleges a kvalifikáció növelése: "a műveltség szintjét vissza kell fogni, mert értelmetlen pénz- és időpocsékolás a kvalifikáció növelése a technika mai állása mellett, amikor jellemző, s teljesen szükségtelen, hogy a futószalag mellett magasan kvalifikált munkaerő álljon". Ebből az következne, hogy a futószalag-rendszer azonosulna a technikai haladással, ami azonban nagyon is idejétmúlt és valótlan azonosítást jelentene. A technikai haladás ilyen megítélése és felfogása

- a korábbi helyzethez képest, amikor a termelés fő figurája a szakmunkás volt - a termelés fő figurájává a betanított munkást teszi. Tehát: "ne pocskoljuk a pénzt, az energiát, az időt, mert a hosszú időt igénybevevő szakmunkásképzés helyett rövid idő alatt olcsón fel lehet készíteni a munkaerőt, mint betanított munkást".

"A betanított munkás, mint a termelés központi figurája", központi gondolata mindenféle dequalifikációs teóriának, amely Magyarországon még elméletben és a gyakorlatban egyaránt terjed. Hívei megtalálhatók a közgazdászok, de sokkal inkább a gyakorlati gazdasági vezetők között, akik főleg praktikus okok és a pillanatnyi érdekek miatt figyelmen kívül hagyják a távlati érdekeket. Mert csakis ennek jegyében jelentkezhetnek olyan igények, amelyek a szakmunkásképzés visszafejlesztésével, a betanított munkás, az olcsó munkaerő munkábaállítással kapcsolatos gondokat állítják előtérbe, vagy az olyan elképzelések, amelyek azon keseregnek, hogy csak a tanulatlan munkaerőben lesz hiány a következő években és ezt tartják a munkaerőgazdálkodás legfontosabb problémájának. Milyen megoldás kínálkozik erre az ellentmondásra? A tanulatlan munka tulfizetése. Jelenleg ez a helyzet. Van egy másik alternatíva is, a tanulatlan munka gépesítése, automatizálása. Mindenekelőtt az anyagmozgatás gépesítése. Kétségtelen, hogy ez nem olcsó dolog. Pillanatnyilag, rövid távon, valóban nem olcsó, de hosszú távon ez az egyetlen

kifizetődő megoldás. Hiába mondjuk ugyanis azt, hogy pillanatnyilag olcsóbb tulfizetni a tanulatlan munkaerőt, ez a továbbiakban tarthatatlan.

Akik így gondolkodnak, azok nem számolnak azzal, hogy a tanulatlan munkaerő sem akar ebben a helyzetben maradni, mert bár nem is béremelést akar, - mert béremelést nem nagyon kap, ha az anyagmozgatásról más területre, betanított munkára vagy szakmunkára áll át, - de egy belső igénytől hajtva tovább akar lépni, továbbképezve magát. Ha valaki egészséges munkásközegbe kerül, akkor ez is ösztönzi, a környezet is hajtja, hogy tovább lépjen, hogy ne maradjon meg tanulatlan segédmunkásként, anyagmozgatóként. Tehát még magas fizetésekkel, tulfizetéssel sem lehet tartósan az ilyen munkaerőt biztosítani. Következésképpen, reális alternatívának egy marad: a tanulatlan munka maximális gépesítése akkor is, ha ez pillanatnyilag jóval nagyobb anyagi erőfeszítéseket igényel, mint esetleg a tanulatlan munkaerő tulfizetése.

De jelentkezik ennek a dequalifikációs igénynek egy másik formája is, amelyet elsősorban mi érzünk, még akik a szakmunkásképzés tartalmi kérdéseivel foglalkozunk. Az igény fő mozgató rugója itt is a naprakész, a szűk munkahelyre vagy méginkább gyártmányra orientált munkaerő biztosítása. A felvetés vagy méginkább az előadás módja ez esetben azonban már sokkal megtévesztőbb, megkockáztatom azt a kifejezést

is, hogy rafináltabb. Itt ugyanis arról van szó, hogy "szakmásítunk", azaz szakmunkás rangra emeljük a nem ritkán betanított munka színvonalát is alig-alig suroló munkaköröket. Ezen igények mögött általában két fő dolog húzódik meg: ha a munkakör szakmunkás besorolásban van, akkor többet lehet fizetni, ezáltal jobban lehet a munkaerőt odakötni és ez nagyon lényeges kérdés; a másik a megtévesztés, az erkölcsi elismerés, a szakmai rang emlegetése és ígéretése. Ime, mi megmutattuk, kiharcoltuk a szakmai és erkölcsi megbecsülést. A jelenség azért veszélyes, mert nagyon sok embert, társadalmi és politikai fórumot meg lehet vele tévesztetni.

E gondolatsort azzal szeretném bezárni, hogy szilárd meggyőződéseim szerint a kulturálódásban, általában az oktatásban, így a szakoktatásban is, nem lehet naprakészen, "piaci viszonyokra" orientáltan gondolkodni és tervezni.

Tisztelt Hallgatóság!

Az előadás elején jeleztem is, hogy a téma rendkívül komplex, sokrétű. A gondom az, hogy nagyon sokmindennel kellene még foglalkozni, sokmindent kellene és lehetne még bemutatni, elemezni, értékelni ahhoz, hogy az ember ezen alapvető kérdés tárgyalásához egyáltalán méltóvá váljék.

A továbbiakban - mivel lehetőségeim korlátozottak - arra törekednék, hogy néhány összefoglaló gondolatról, illetve a munkásosztály termelési és szakmai kulturáját nagymértékben befolyásoló oktatási és továbbképzési elhatározásról, eredményről is tájékoztassam a hallgatóságot.

Ami az általános alapképzést, szakképzést és továbbképzést illeti: ma már egyáltalán nem szorul bizonyításra, hogy a korszerű iskola nem vállalkozhat - semmilyen szinten és fokon - arra, hogy tanulóit szűkebb értelemben vett konkrét üzemi, munkahelyi feladatok ellátására készítse fel. Olyan szakember képzése, aki a diploma vagy a bizonyítvány megszerzését követő napon képes a szakma bármely feladatának tökéletes ellátására, illúzió volt már a múltban is. Persze, az ipari fejlődés következtében egyre inkább lehetővé válik, hogy például a korszerű gépet kiszolgáló munkás csupán néhány speciális munkafogás elsajátítására, illetve végzésére szorítkozzék. Ez a tény azonban nem téveszthet meg bennünket. Az ugyanis, hogy néhány munkafogás ismeretében is lehet eredményesen dolgozni, a problémának csak a technikai oldalát érinti, azt is csupán tulságosan leegyszerűsített formában. A csak néhány munkafogást ismerő munkás ugyanis még a technikai fejlődés oldaláról sem teljesítheti az iránta támasztott kívánalmakat, hiszen ha egy másik gép kezelésével bízzák meg, azonnal kiderül, hogy alaposabb technikai tudás, az alapok ismerete nélkül nem vagy csak rendkívül nehezen tud megbirkózni a feladattal.

Oktató-nevelő munkánk célját tehát a "naprakész" szakember követelménye nem szabhatja meg. Ilyen irreális célunk a szakmai képzésben sem lehet. Az alapokat, azokat a mozzanatokot kell jól megtanítani, amelyek az adott szakmában nélkülözhetetlenek, és az eredményes munka feltételei. Az alapozás mellett természetesen meg kell ismertetni a tanulókat az adott szakmára jellemző problémákkal, s azok megoldásának fő vonalaival, lehetséges módjaival is. Olyan jártasságokat, készségeket kell kialakítani bennük, amelyek lehetővé teszik az eligazodást a munkahelyi feladatokban, a felkészülést a speciális követelményekre, a fogékonyságot az új befogadására és igénylésére.

Mind az egyén, mind a társadalom számára tehát egyre nagyobb jelentőségű, hogy a szakképzés hatékonyabb, elmélyültebb, szélesebb körű legyen, illetve járuljon hozzá az általános műveltség, a kulturális színvonal emeléséhez.

Ez közvetlenül gazdasági, társadalmi, politikai érdekünk is: ha ugyanis az iskola megfelelő általános műveltséget is ad, könnyebb a pályaválasztás is.

A megfelelő általános és szakmai műveltséggel rendelkező szakemberek új iránti fogékonysága, szakmai sokoldalúsága sokkal nagyobb, mint az ún. specialistáké, aminek pedig közvetlen népgazdasági jelentősége van.

"A szakmai képzésben a hangsúlyt - olvashatjuk a Központi Bizottság 1972. júniusi határozatában - a képzési fokozatnak megfelelő elméleti alapokra, a munkafolyamatok egészének áttekintésére, az önálló szakmai tájékozódás kialakítására és olyan gyakorlati ismeretek elsajátítására kell helyezni, amelyek lehetővé teszik a munkahelyek speciális követelményeihez való gyors alkalmazkodást."

Szűk körű szakmai tudással rendelkező specialistákat képezni, persze, sokkal könnyebb feladat elenne, mint önálló szakmai tájékozódásra képes, sokoldalú szakembereket. Az iskola tehát akkor látja el valóban jól, a kor követelményeinek megfelelően a feladatát, ha olyan szakembereket képez és nevel, akik tudásukat több szakmában, szakterületen tudják gyümölcsoztetni. Népgazdasági érdek - és hosszabb távon üzemi érdek is - a több helyen felhasználható, a változó technológiai és technikai követelményekhez gyorsan alkalmazkodni tudó szakemberek kiképzése.

Az egyes munkakörökre jellemző speciális ismereteket mindenkinek az adott munkahelyen kell elsajátítania. Erre a szakmai továbbképzés rendszere teremt lehetőségeket. Ennek keretében kell biztosítani a specialisták kiképzését, gondoskodva a szakmai ismeretek elavulásának ellensúlyozásáról, az újabb dolgok, ismeretanyagok közkinccsé tételéről, befo-gadásáról, hasznosításáról.

Az igények ismeretében nem megnyugvással - hiszen bőven vannak további tennivalóink -, de bizonyos meglepéssel vehetjük számba azt a munkát, amit a szakmunkásképzés 1970 óta a fokozódó és megváltozott követelmények érvényrejtése érdekében elvégzett. Korszerűsített szakmunkásképzésünk szakmai és tartalmi strukturájában, a képzés alapkoncepciójában jól szolgálhatja azon követelmények teljesíthetőségét, amelyeket a termelés, a munkahely a szakmunkásokkal szemben támaszt.

Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a népgazdaság által támasztott tartalmi igények is csak később, a szakmunkásképzés pedig - teljesen objektív okok miatt - mindig csak több-kevesebb késéssel elégíthetik ki ezeket. Elsőrendű feladatunk e késés csökkentése, az új ismeretek minél gyorsabb megjelenése a képzésben. Ez nagyon nagy feladatot jelent, és ha jobban belegondolunk, azonnal felveti e törekvés alapvető ellentmondásait is. Nehéz ugyanis megtalálni azt az észszerű, kívánatos és mindenki számára elfogadható határt, amely a képzésbe feltétlenül beépítendő új ismeretanyagot és a csak a továbbképzésben szóba jöhető ismeretanyagot elválasztja egymástól. A szakmunkásképzésnek tehát időben és tartalmasan fel kell készülnie a várható és szükséges változásokra.

Ennek érdekében: a szakmunkásképzés strukturáját - a szakmák követelményrendszerét tartalmazó szakmai szintek folyamatos gondozása mellett - időszakonként /két képzési ciklusként/ felül kell vizsgálni és hozzá kell igazítani a népgazdaság igényeihez.

A végrehajtás során szem előtt kell tartani a szakmunkásképzés reformjának azóta helyesnek bizonyult alapelveit, és mindenekelőtt az alap- és alapszakmai képzés továbbfejlesztését, kiterjesztését.

Mindazon szakmákban, melyeknek jellege megengedi, érvényesíteni kell a technológiai elvet.

Valamennyi olyan szakmában, melynek gyakorlása közben a szakmunkás akár javító-karbantartóként, akár kezelőként a korszerű gépekkel is kapcsolatba kerülhet, a képzésnek is korszerű, megalapozó jellegűnek kell lennie; néhány szakma esetében pedig ennél mélyebb, alkalmazásra érett /irányítástechnikai, mechanikus, pneumatikus, hidraulikus, elektromos/ ismereteket is nyújtania kell.

Mind a gazdasági életünkre ható főbb műszaki irányzatok, mind pedig a gazdaság tervszerű és arányos fejlesztése; a társadalmi termelés hatékonyságának az eddigieknél erőteljesebb növelése, a termelési szerkezetnek a megváltozott külső és

belső feltételekhez történő sokkal következetesebb és rugalmasabb alakítása feltételezi, illetve megköveteli a munkásosztály, különösen annak legkvalifikáltabb rétegének, a szakmunkások politikai, technikai és általános műveltségi szintjének fokozását, a számukra nyújtott ismeretek korszerűsítését.

A kérdés tárgyalása kapcsán szeretném felhívni a figyelmet még egy rendkívül lényeges tényre. Arra ugyanis, hogy munkásosztályunk aktív szakmunkás-rétegének kétharmadát intézményeink már a szocialista nevelés elvei alapján képezték szakmunkássá. Ezek a szakmunkások azóta nemcsak a természetben, hanem a politikai, társadalmi és állami életben is jól megállják a helyüket. Közülük például számosan vezető pozícióba is kerültek.

A fejlődés azonban újabb és újabb feladatokat támaszt. A tudományos-technikai fejlődés kibontakozásából, általános gazdasági fejlődésünkből, kulturális forradalmunk továbbfejlesztéséből éppugy, mint a két társadalmi rendszer közti verseny fokozódásából szinte naponta születnek következmények és követelmények mind a világnézeti, politikai és erkölcsi nevelésre, mind pedig az általános és szakmai képzésre vonatkozóan. Ezért szüntelenül keresnünk kell ezeknek eredményesebb megoldási lehetőségeit is. Semmiféle társadalmi

kérdés megoldását ugyanis nem lehet egyszer és mindenkorra befejezett, lezárt, kész, tökéletes folyamatként felfogni.

Röviden akár úgy is fogalmazhatnánk, hogy a társadalmi szükséglet és a munkáspolitikai munkásoktól is hivatás-szerű munkát igényel. Ez egyúttal a szakmunka alkotó jellegű végzését is jelenti. Ez fejeződik ki az MSZMP Központi Bizottságának 1970. februárban hozott ifjúságpolitikai határozatában is, melyben megfogalmazódott, hogy "művelt, képzett emberekre van szükség, olyanokra, akik lelkesednek és harcolnak a haladást, a szocializmust szolgáló új tudományos technikai, társadalmi gondolatok megvalósításáért, akik ezt a harcot egyesítik az emberiség által felhalmozott anyagi és szellemi értékek továbbfejlesztésével ..., akik nemcsak várják a társadalmi gondok és problémák megoldását, hanem minden képességükkel küzdenek a közöny, a félmunka, a hanyagság ellen, s igyekeznek élenjárni az élet minden területén". ¹

Végezetül engedjék meg azt is, hogy néhány szóban a munkástovábbképzés jelenlegi helyzetét, eredményeit is bemutassam.

---

1. A párt ifjúságpolitikájának néhány kérdése. Az MSZMP KB. 1970.február 18-19-1 ülése. Kossuth Könyvkiadó, 1970. /76.old./

A továbbképzés rendszere mind a munkások, mind a közép-foku végzettségű szakemberek vonatkozásában kidolgozott, jogilag szabályozott, fokozatilag rendezett. Ennek keretében a különböző célu továbbképzések eredményesen és fokozatosan fejlődnek. A magasabb szintű szaktudást és a vezetővé válást segítő mester-szaktudás továbbképzést 1976., valamint az erre épülő művezetőképzést 1977. évektől vezetjük be.

A továbbképzés fokozatos kiterjesztéseként a IV. öt-tes tervidőszakban azt irányoztuk elő, hogy a feltételek folyamatos megteremtésével a munkások 8-10 %-át, ezen belül a szakmunkások 10-15 %-át kell bevonni a továbbképzésbe. A közép-foku szakemberek továbbképzésének megkezdését 1974-től ütemeztük.

Az előirányzat összességében és az ágazatok többségénél megvalósult, ami annyit tesz, hogy a tervidőszak végéig összesen 440 ezer munkás /a munkások 12,4 %-a/, közülük 196 ezer szak-, 140 ezer betanított- és 140 ezer segédmunkás vett részt továbbképzésben. A továbbképzésben részesült szakmunkások aránya 16,3 %.

Számottevő a nők részvétele is a továbbképzésben /1974-ben például a továbbképzett munkások 23,5 %-a/, de tömeges részvételüket ma még olyan objektív körülmények akadályozzák, mint pl. az általános iskolai végzettség, vagy a szak-

képzettség hiánya. Ezért most elsősorban e hiányok pótlására van szükség.

A továbbképzés tartalma szempontjából megállapítható, hogy minden ágazat területén a továbbképzés valamennyi típusában /ismeret-felujítótól a specializálóig/ indultak tanfolyamok. A műszaki, technológiai fejlődés által támasztott általános igényből eredően általában a felujító-korszerűsítő tanfolyamokat az ágazati tárcák kezdeményezték. A vállalatok az új technika, technológia és az új anyagok, az új minőségi követelmények megismerését szolgáló rövidebb időtartamu ismeretbővítő és specializáló, valamint a más szakmára, munkakörre, feladatra felkészítő tanfolyamok szervezését szorgalmazták.

Említésre méltó, hogy a könnyűipari tárca a nődolgozók részére egyéni tanulással kombinált szakmunkás továbbképző kísérleti tanfolyamot szervezett a nők időbeli ráfordítási terhelésének csökkentésére.

A továbbképző tanfolyamokon a korszerű szakmai ismeretek mellett politikai ismereteket is tanítanak, de a szakmainál kisebb mértékű az általános műveltség növelését és a szakmai továbbképzést is segítő társadalom- és természettudományi ismeretek oktatása.

Nem mondható ugyanakkor megnyugtatónak, hogy a továbbképzés hosszabb távu fejlesztési irányának kidolgozása még mindig nélkülözi a munkaerőre, a strukturális változásra vonatkozó népgazdasági igények pontosabb ismeretét.

IRODALOMJEGYZÉK

- A közművelődés kérdései III. /Szerkesztette és ellenőrizte: Ács Ferencné /MSZMP Budapesti Bizottságának Oktatási Igazgatósága, Budapest
- Statisztikai Évkönyv 1974. Központi Statisztikai Hivatal Budapest, 1975.
- dr.Dobos Irma: Az automata gépek beállítását és kezelését végző munkások továbbképzési igényének feltárása a felvett kérdőívek elemzése alapján Budapest, 1975. december, Kézirat
- Fukász György: A korszerű műveltség szerkezete
A szakmai műveltség és általános műveltség
MSZMP Budapesti Bizottsága Oktatási Igazgatóság, Budapest, 1974.
- Létási István: Az alapszakmai képzés összefüggései
Szakmunkásnevelés, 1969.
- Létási István: Egyes műszaki irányzatok gazdasági hatása
Szakmunkásnevelés, 1975. szeptember p.17-19.
- Nyitrai Ferencné: Az iparban foglalkoztatottak átrétegződése, FIGYELŐ 1976.junius 9.
- Pápai Béla: Munkáspolitikai és a munkásnevelés összefüggései
Szakmunkásnevelés, 1974. szeptember p.2-5